

Анжела Бойко

БОЙКО Анжела Миколаївна — кандидат філософських наук, здобувач національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Сфера наукових інтересів — філософія освіти.

ІННОВАЦІЙНИЙ ХАРАКТЕР СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

В умовах реформування усіх сфер життєдіяльності українського суспільства особливої ваги набуває спроможність вітчизняної освіти перейти на інноваційний алгоритм розвитку. Українські вчені В.П. Андрущенко, І.А.Зязюн, М.З. Згуровський, В.Г.Кремень, М.І.Михальченко, М.Ф. Степко та ін. відзначають цілу низку факторів, які підтверджують можливість позитивного розв'язання суспільством нагальних проблем трансформації освіти [2;8;11;15]. Зокрема підкреслюється, що суспільні, економічні, технологічні ті інші запити сучасного світу, інформаційна революція та формування суспільства, побудованого на знаннях, диктують нові вимоги до методологічної, світоглядної, системної підготовки сучасних фахівців. Сукупності цих вимог відповідає інноваційна спрямованість освіти, яка останнім часом стає важливою основою її подальшого розвитку. Завдяки цьому реформування української освіти повинне набути нових імпульсів розвитку. Саме інноваційній стратегії українських реформ в царині освіти присвячене це дослідження.

Вимоги прагматичної спрямованості вітчизняної освіти висуваються у Національній доктрині розвитку освіти, де зазначено, що «мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень» [11]. Отже, практично-програтичну спрямованість сучасної освіти передають

основні напрямки розвитку освіти в структурі ринкових трансформацій. А саме: інноваційний характер освіти, демократизація освітнього процесу, інформатизація та прагматизація освіти.

Інноваційний характер сучасної освіти зумовлений насамперед тим, що у нових умовах господарювання інновації перетворились на ключовий фактор зростання конкурентноздатності, забезпечення економічного зростання, зростання добробуту населення, а також забезпечення оборонної, економічної, технологічної та екологічної безпеки країни. А для держав з перехідною економікою саме інновації забезпечують перехід до нової технологічної бази, випуску нової продукції й, у кінцевому підсумку — вхід у фазу економічного зростання.

Як результат піднесення ролі інновацій в усіх сферах людської діяльності дуже швидко продукуються, оновлюються і розповсюджуються нескінченні факти, дані і знання про явища природи, технологічні та суспільні зміни. У зв'язку з цим істотно зростає роль системних, міждисциплінарних знань людини, необхідних з нескінченними потоками різноманітних знань і даних з метою вирішення нових, нестандартних проблем. У цій новій парадигмі найголовніше місце відводиться аналітичним здібностям фахівців, тобто їх спроможності шукати і знаходити необхідну інформацію, точно формулювати проблеми і гіпотези, вбачати в даних сукупностях певні закономірності, знаходити розв'язання складних міждисциплінарних задач.

Більш того, слід ураховувати, що національна економіка більшості країн світу будується на засадах інноватики. Вона поєднує такі важливі суспільні складові, як виробництво, науку, освіту та бізнес у єдину інноваційну модель країни, галузі чи компанії. Тому сучасний фахівець повинен мати цілісні знання про ринкові, інноваційні механізми і вміти їх застосувати на практиці [5, с.36-37].

Сам термін «інновація» вперше ввів у вжиток австрійський учений, основоположник інноваційної теорії економічного розвитку Й. Шумпетер. У праці «Теорія економічного розвитку» (1912) він визначив інновацію як «нову комбінацію», що означає іншу якість засобів виробництва, яка досягається не шляхом дрібного поліпшення старого устаткування чи наявної організаційної схеми, а дискретно, поруч з ним, через введення нових засобів виробництва чи систем його організації [3, с.39]. Інновації витісняють старі продукти і виробництва, забезпечують структурну перебудову суспільства, виступаючи при цьому фактором руйнування для творення [8, с.63].

У середині 80-х років ХХ століття журналісти, а потім і професіонали почали активно втискувати в педагогічний словник новий термін «інновація» для позначення процесів перебудови вітчизняної (радянської) педагогічної системи, що саме розпочалася [6].

У результаті аналізу різних підходів до визначення педагогічних інновацій і механізмів їх створення, Г.Сиротинко визначає це поняття як результат (продукт) процесу створення нового, що відповідно оновлює педагогічну теорію і практику, оптимізуючи досягнення поставленої перед суспільством освітньої мети. Отже, педагогічні інновації — це загальна назва нового педагогічного продукту (теоретичного, практичного), що втілюється у навчально-виховний процес — концепції, теорії, системи, моделі, методики, технології, методи, прийоми тощо [14].

Хоча, коли використовується категорія «інноваційний характер освіти» не завжди мається на увазі виключно рівень впровадження педагогічних інновацій, часто йдеться про участь вищих навчальних закладів у інноваційній діяльності або залучення інновацій до освітньої галузі.

Зокрема у всьому світі перспективним напрямком залучення інновацій до галузі освіти є створення зон високих технологій. Найпоширеніша така форма зон високих

технологій як технопарки, спрямовані зміцнювати зв'язок між наукою і освітою [19,с.36]. Частіше за все вони створюються на базі університетів та наукових центрів, які займаються науковими розробками, мають багатий кадровий потенціал, готують майбутніх фахівців, які у своїй діяльності використовують передові технології. Це колосальна продуктивна, інтелектуальна, творча сила, яка здатна вирішувати економічні і соціальні завдання, що постають перед державою і суспільством.

Провідні вузи країни мають свої лабораторії, виробничі приміщення, які можуть надавати у користування малим підприємствам і фірмам; проводити маркетингові дослідження та здійснювати допомогу у визначенні секторів ринку чи окремих груп споживачів; готувати фахівців для малих фірм та підприємств, надавати консалтингові послуги, надавати у лізинг обладнання, оргтехніку, транспортні засоби тощо. У результаті цих дій наука отримує великі і можливості для скорішого запровадження своїх наукових розробок у виробництво; вузи отримують місця для практичної підготовки майбутніх фахівців, які вже на перших етапах навчання будуть мати можливість застосувати свої знання на практиці.

Для того щоб ця схема спрацювала необхідні не лише міцна підтримка на державному та регіональному рівні, але й зміни в самій системі освіти — власне педагогічні інновації. Стає актуальним суттєве оновлення змісту і методики навчання, включення до навчальних програм управлінських, економічних та правових знань, поглиблене вивчення інформаційних технологій, основ інтелектуальної власності, іноземних мов тощо. Адже майбутнє освіти детермінується процесами виникнення нових центрів еталонного знання, нових потенційних майданчиків, які, відграючи випереджальну-освітню функцію у суспільстві, у майбутньому цілком ймовірно перетворяться у нові види навчальних закладів [7, с.47].

Суттєво допомагає збагнути інноваційний характер освіти синергетичне сприйняття світу. З точки зору відповідної парадигми сьогодні інноваційність освіти — це ще своєрідне вивільнення власних сил і здібностей студента і ініціювання на один з його індивідуальних шляхів розвитку. У цьому випадку знання не просто нашаровуватиметься на структури особистості, не нав'язуватиметься їм воно стимулюватиме власні, можливо і навіть невиявлені, приховані стратегії розвитку особистості. В результаті виявляються еволюційні, історичні нашарування у кожному студентові, розкриваються приховані можливості і особистість розвивається згідно її внутрішніх потреб [7, с. 49].

Справа у тому, що філософсько-методологічною основою інноваційного підходу в освіті стає гуманістична тенденція розвитку людини, що ґрунтується на принципах вільного індивідуального творчого розвитку особистості, з урахуванням індивідуальних можливостей. Інновації освіти мають забезпечити умови для випереджального зростання потреб людини протягом усього її життя. Розвиток індивідуальності розглядається як вища духовна цінність суспільства, як головна продуктивна сила, в якій проявляється органічна єдність мети і засобу.

Традиційний тип освіти характеризується постійним відтворенням певних знань та навичок. Цей тип був спрямований на підтримку і відтворення досвіду людини та соціальної системи в цілому. Сутність традиційної освіти полягає у відтворенні педагогічного досвіду згідно із заданим зразком.

Інноваційна освіта стосується не лише розробки і впровадження нововведень — нового змісту, нових педагогічних технологій, а й процесу всебічного реформування освіти, якісних змін у способі діяльності особи, стилі її життя. Інноваційна система за основну мету приймає засвоєння способів діяльності людини в незнайомій ситуації, наданні досвіду творчої самостійної діяльності та створення умов для зростання і розширення особистого досвіду [18].

Тому через інноваційний характер часто пояснюють зміну мети, вимог до освіти, навіть парадигми освіти [13,с.3]. Оскільки сьогодні головна мета навчання вже не набуття нових знань, умінь і навичок, а вироблення здатності орієнтуватися в нових умовах життя, детермінованих все зростаючою складністю світу, приймати розумні рішення і нести за них відповідальність. Нова парадигма освіти передбачає розвиток здібностей до творчості, до різноманітних форм мислення, до співпраці з іншими людьми, формування інтересу до знань і потреби до їх «добування». Це означає, що потребує радикального перегляду сама філософія викладання, що передбачає перехід від читання лекцій до заохочення і контролю самостійних занять і досліджень студентів. Тобто тепер не людину вчать, а людина вчиться [15, с.30], причому в цьому навчанні ключовим стає принцип «створи», замість принципу «повтори». Отже, заняття в навчальному закладі стають заняттями співтворчості, спільного мислення, партнерства, де кожен повинен висловитися не підлаштовуючись під когось, рішучими кроками на зустріч своєї професії [12, с.278], націленими навчити повноцінно жити і працювати в умовах інформаційного суспільства.

До основних принципів інноваційних змін в освіті можна віднести наступні принципи: плюралізму, варіативності, альтернативності та безперервності освіти [9, с.173]; особистісно-орієнтованого навчання; тісної взаємодії того, хто навчає, і того, хто вчиться (педагогіка співпраці); єдності навчання і виховання; пошуку нестандартних методів і форм навчання (зростання свободи творчості викладача) [16,с.184], а також розробка і впровадження у навчальний процес дистанційно-активних форм навчання та застосування в широкому масштабі інноваційних педагогічних технологій, що базуються на фундаментальних епістемологічних та герменевтичних аспектах педагогіки і дидактики, пов'язаних з мистецтвом розуміння та високою комунікативною культурою [11, с. 352].

Особливо важливо закласти у свідомість наших студентів, що в нинішніх умовах конкурентної боротьби на «ринку праці» безперервність освіти означає постійний процес підвищення людиною свого професіоналізму, здатність до самоосвіти, а також самостійний і творчий підхід до знань на протязі усього активного життя [16, с.185]. Треба сформулювати у них уміння самостійно здобувати необхідні знання, серед великого обсягу інформації з конкретної проблеми вибирати ту, яка в найбільшій мірі відповідає сформульованим задачам, переробляти її на творчому рівні [17, с.190]. У сучасних умовах це дуже важлива життєва орієнтація, відсутність якої у багатьох (навіть вельми обдарованих) не дозволяє їм протистояти складним зовнішнім обставинам. Швидко пристосування до зовнішніх змін досягається як різноманітною фундаментальною підготовкою, так і створенням можливостей для перепідготовки в рамках існуючої системи освіти [4, с.22]. Окрім того, оскільки освіта починає трансформуватись із кількарічного процесу в безперервний, має змінюватись інститут освіти, трансформуючись в освітні центри, орієнтовані на особливості регіонального розвитку і на індивідуальні особливості тих, хто в них навчається [7, с.47- 48].

Особлива роль у перебудові освіти належить професорсько-викладацькому складу. Авторитарними наказами запроваджувати інновації, як довготривалу перспективу практично неможливо. Цей процес залежить від професійної майстерності, творчого потенціалу, інноваційності самого викладача, від його психолого-педагогічної та комунікаційної компетенції, мотиваційної готовності та оволодіння інтерактивними технологіями. При впровадженні тих чи інших інновацій у навчальний процес кожен викладач повинен дотримуватись основного принципу педагогічної діяльності — не нашкодити. А приймаючи рішення щодо впровадження інновації, потрібно: не копіювати західні зразки, враховувати реалії країни (регіону), традиції кожного навчального закладу; не до-

пускати насильницького впровадження інновацій; не виключати етап апробації з міркувань терміновості та економії коштів; урахувати, що нововведення може стати реальним тільки тоді, коли дійові особи мають мотивації до перетворення [14].

Оскільки інноваційний характер освіти пред'являє певні вимоги до педагогічного спілкування між викладачами і студентами, останнє має розглядатись як спільна діяльність, всі учасники якої ставляться один до одного і до самих себе як до суб'єктів, а також як взаємодія, учасники якої ставляться один до одного як до мети. Саме завдяки використанню в навчальному процесі методів активного соціально-психологічного навчання спілкуванню майбутні фахівці звикають бачити себе і свої дії з позицій іншої людини. Обмінюючись зі студентами своїми вміннями у розв'язанні проблемних ситуацій, педагог стає для них джерелом становлення цих якостей. За таких умов студенти, як об'єкти самотворчості, критично переробляють ці вміння та навички і, вже як власні, «вписують» їх до структури персональної Я — концепції.

Таким чином, спрямованість на особистісний саморозвиток отримує більш динамічний і в той самий час прагматичний характер. Для випускників вузу стає важливим самоствердитись у реальному житті, а не тільки у внутрішньоособистісному просторі чи в студентській групі. Викладач прагнучи розвивати у студентів їх власні прийоми планування, рефлексії, постановки мети, свої дидактичні прийоми орієнтує на суб'єктивний досвід студента. Як результат, не тільки підвищується активність студентів в засвоєнні навчального матеріалу, але й збільшується освіченість, тобто створюється нове пошукове мислення, яке відповідає таким критеріям, як здатність навчатися, креативність, інтелект. У зв'язку з цим на перший план висуваються такі педагогічні технології, як педагогіка співробітництва та педагогіка вільного виховання, нові підходи до організації вузівського процесу, які реалізуються за допомогою таких принципів,

як рольова перспектива, педагогічна взаємодія, співпраця і співтворчість [2, с.193].

При цьому дуже важливим є перегляд підходів у існуючій системі освіти, що зорієнтована на запам'ятовування великої кількості фактів, теоретичних положень, абстрактних категорій. Як відомо, людина найкраще запам'ятовує те, що впливає на різноманітні сфери її інтелекту. Однобічне використання ресурсів мозку, пов'язаних з переважанням лівої півкулі мозку призводить до формування ерудитів, які, багато розуміють на словесному рівні, але не здатні на практиці в нових обставинах використовувати поверхнево засвоєні знання. Тому особливу значущість набувають такі напрямки діяльності, які активізують праву півкулю мозку, сприяють підвищенню мотивації навчання, прояву інтуїції, розвитку творчості:

- формування навичок в конструюванні та моделюванні, використання технології розвитку інтуїції, методу синетики;

- накопичення досвіду вивчення різноманітних алгоритмів інтелектуальної і управлінської діяльності, надання можливостей самостійно здійснювати розробку схем певних функціональних процесів;

- розвиток діалогової форми навчання, використання ігрових методик, методів мозкової атаки, використання тренажерів, накопичування досвіду прийняття рішень в різноманітних екстремальних умовах майбутньої професійної діяльності;

- вивчення конкретно-історичних умов здійснення наукового відкриття, особистості вченого, ролі наукового відкриття в житті суспільства;

- використання проблемного метода навчання, розвиток навичок і вмінь самостійно формулювати проблему, яка повністю розкриває пізнавальні протиріччя.

Слід більш уважно аналізувати західний стиль навчання та викладання матеріалів з використанням конкретних

прикладів, методу аналогій, розповідного стилю написання наукових посібників [9, с.178].

Сьогодні інноваційна діяльність в освіті розглядається не лише як фактор підвищення її якості та ефективності, основа розвитку усіх сфер суспільного життя, але й як фактор підвищення запиту на освітні послуги та зміни мотиваційної готовності дорослих до навчання [1, с.19]. Таким чином, хоча інноваційні технології навчання слід впроваджувати досить відповідально, їх слід розглядати як довготривалі інвестиції у майбутнє. Інноваційний характер сучасної освіти вимагає створення інноваційних освітніх структур, утворення активного освітнього середовища, яке веде до гнучкого управління та підтримки відкритого стилю взаємозв'язку. Кінцевою метою інноваційної освіти є виведення навчальних закладів на режим самоуправління, самоорганізації та самовдосконалення.

Проте для досягнення такого рівня самоуправління не досить тільки впровадження інновацій, важливішою передумовою досягнення бажаного результату є демократизація освітнього процесу, яка за великим рахунком є складовою системного процесу демократизації всього суспільства.

Література

1. Аведян Л.И. Активизация обучения персонала: новые подходы // Проблемы і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. — Випуск 9-10 / За ред. Л.Л. Тovaжнянського та О.Г. Романовського. — Вип. 9-10 (13-14). — Харків: НТУ «ХП», 2006. — С.117–122.
2. Бабак В.П., Лузік Є.В. Професійно-технічний підхід як основа підготовки кадрів в технічному університеті // «Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку». Міжнародна науково-практична конференція. — Харків, 2000. — С. 192–193.
3. Бажал Ю.М. Економічна теорія технологічних змін: Навч. посібник. — К.: Заповіт, 1996. — 240 с.
4. Д'яченко Ю.Ю.

Україна в європейському освітньому просторі: виклики і перспективи // Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. — Випуск 9-10 / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. — Вип. 9-10 (13-14). — Харків: НТУ «ХШ», 2006. — С. 19–26. **5.** Згуровський М.З. Основні завдання вищої освіти України щодо реалізації принципів Болонського процесу та забезпечення вимог сфери праці // Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних навчальних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». — Харків : НТУ «ХПГ», 2004. — С. 36–45. **6.** Зерна педагогічної інновації: Хрестоматія / Уклад.: Л.В.Буркова, Н.Ф.Федорова.— К.: Київ, правда, 2001.— 120 с. **7.** Євтодюк А.В. Трансформація університетської освіти в контексті синергетичної парадигми на зламі епох // «Університетська освіта України ХХІ століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку». Міжнародна науково-практична конференція. — Харків, 2000. — С. 46–50. **8.** Євтушевський В., Шаповалова Л. Становлення і розвиток інновацій у вищій школі // Вища освіта України. — 2006. — № 2. — С. 62–66. **9.** Медведєв В.К. Реалізація концепції неперервної освіти як системна комплексна проблема // Проблеми і перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. — Випуск 7-8 (11-12) / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. — Вип. 9-10 (13-14). — Харків: НТУ «ХПГ», 2005. — С.173–180. **10.** Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ сторіччя / Авт. кол.: В.Литвин (кер.), В. Андрущенко, А. Гуржій та ін. — К.: Навч. книга, 2004. Кн.2: Освіта і наука: творчий потенціал державо-культуротворення. — 2004. — 672 с. **11.** Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року N 347/2002 // <http://www.president.gov.ua/documents/151.html> **12.** Олексенко Н.І. Інноваційні підходи до проведення навчальних занять при підготовці фармацевтів // Проблеми і перспективи форму-

вання національної гуманітарно-технічної еліти. Збірник наукових праць. — Випуск 9-10 / За ред.. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО та О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. — Вип. 9-10 (13-14). — Харків: НТУ «ХПГ», 2006. — С. 277–284. **13.** Приватна вища школа України на шляху інновацій: Монографія / За ред.. В.П. Андрущенко та Б.І. Корольова. — Х.: Вид-во НУ А, 2005. — 320 с. **14.** Сиротинко Г. Інноваційний потенціал освіти: досягнення на тлі проблем. — 4 грудня 2006. // www.cippe.edu-ua.net **15.** Степко М.Ф. Вища технічна освіта і наука України як фактори суспільного розвитку та інтеграції України у світове співтовариство // Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних навчальних закладів «Вища технічна освіта України і Болонський процес». — Харків: НТУ «ХПГ», 2004. — С.19–35. **16.** Сухіна В.Ф. Можливості приватної освіти в інноваційному навчанні // «Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку». Міжнародна науково-практична конференція. — Харків, 2000. — С.184–185. **17.** Ткачова Н.О., Ткачов С.І. Формування у студентів потреби в самоосвіті // «Університетська освіта України XXI століття: проблеми, перспективи, тенденції розвитку». Міжнародна науково-практична конференція. — Харків, 2000. — С. 190–191. **18.** Шейко В.С. Філософсько-методологічні основи сучасних інновацій в освіті // http://ceh.iatr.org.ua/libr/iatr5/sekts2-sumy_juhe2004.doc **19.** Яцейко М. Демократизація освіти як тенденція її розвитку у XXI столітті // Вища освіта України. — 2006. — № 4. — С. 34–39.

Надійшла до редакції 16.05.2008 р.